

**Evoluții în domeniul securității naționale.
Conceptualizarea și operaționalizarea rezilienței
în societățile cu democrație consolidată**

Drd. Gabriela TRINCIUC

Serviciul Român de Informații

e-mail: gtranciuc@dicti.ro

Drd. Ionel NIȚU

Serviciul Român de Informații

e-mail: ionelnitu@sri.ro

Abstract

Resilience has become a very complex concept, especially when referred to national security. Against the background of dynamic security challenges, consolidated democracies have understood the role of resilient, active institutions and societies and developed strategies and mechanisms to ensure efficient cooperation, response and recovery in crisis situations at the national level. The aim of this paper is to underline the importance of resilience in ensuring national security, by providing an analysis of the origin and evolution of the concept, the approach of different nations to resilience, as well as the role of intelligence analysis and foresight in the implementation of the concept.

Keywords: national security, resilience, intelligence, foresight, strategic analysis

Introducere

Mediul de securitate global se află în continuă transformare. Modalitățile de răspuns la provocările de securitate au cunoscut, de asemenea, evoluții semnificative în ultima decadă. Riscurile contemporane au determinat schimbări ale modelelor de guvernare și ale conceptului de securitate și au generat noi idei privind implicarea societății civile în asigurarea securității naționale, fiind astfel introdus conceptul de reziliență. Consolidarea capacității de răspuns și adaptare în fața riscurilor cronice nu mai reprezintă un apanaj exclusiv al instituțiilor statului, iar comunitatea și sectorul privat dobândesc un rol primordial în asigurarea rezilienței. Acest concept începe

să fie tot mai des utilizat în discursul factorilor de decizie occidentali și în studiile de securitate, iar state precum SUA, Canada, Marea Britanie, Israel l-au inclus deja în propriile strategii de securitate ca obiectiv esențial.

Acest articol își propune să atragă atenția asupra semnificației rezilienței în cadrul strategiei de securitate națională, pornind de la definiția și evoluția conceptului și punând accent pe diferite abordări ale unor democrații consolidate precum SUA și Marea Britanie. Lucrarea prezintă în final modul în care serviciile de informații pot contribui la implementarea conceptului, prin asigurarea prognozei și avertizării timpurii asupra riscurilor și nevoilor de pregătire pentru situații de criză.

Evoluția mediului de securitate și necesitatea rezilienței

Ultimul deceniu a fost marcat de o frecvență crescută a crizelor în mediul de securitate, cu manifestări în varii domenii, rezultat și al accentuării competiției între actorii internaționali interesați în maximizarea propriilor poziții în arena mondială, precum și al multiplicării rolului actorilor nonstatali în influențarea evoluțiilor globale.

Principalelor provocări actuale ale mediului de securitate generate de conflicte, tensiuni regionale, instabilitate, state eșuate, li se adaugă amenințările asimetrice devenite deja tradiționale (terorismul internațional, proliferarea armelor de distrugere în masă, criminalitatea organizată transfrontalieră), a căror principală caracteristică este reprezentată de faptul că nu pot fi evidențiate individual. Granița volatilă și difuză dintre acestea determină creșterea gradului de relaționare și interconectare și generează, implicit, dificultăți de cunoaștere și anticipare din partea instituțiilor de stat ori a organismelor internaționale, iar ulterior de prevenire și combatere atât pe dimensiunea internă, cât și pe cea externă.

Au apărut, de asemenea, noi amenințări precum cele economice, de mediu, cibernetice, schimbările climatice sau cele privind resursele și infrastructura. Noul model al amenințării este, în general, neconvențional, dinamic, uneori chiar aleatoriu și neliniar în incidență, fără constrângeri sau reguli de angajare – altfel spus: asimetric. Acesta nu dispune de o doctrină proprie, este dificil de cuantificat și prognozat și este susținut de o diversitate de entități. Inamicii de ieri au fost în mod predominant de tip simetric: statici, predictibili, omogeni, ierarhici, rigizi și rezistenți la schimbare. Dușmanii de astăzi sunt de tipul asimetric: dinamici,

imprevizibili, fluizi, interconectați, auto-organizați, care se adaptează și evoluează în mod constant¹.

Majoritatea crizelor, conflictelor ori provocărilor de securitate au avut un caracter virulent și efecte puternice de contagiune ori incidență asupra altor regiuni (de exemplu, declanșarea războiului împotriva terorismului la nivel global, urmare a evenimentelor din 9/11) și, uneori, au afectat țări ori regiuni care, până la momentul respectiv, se considerau „imune” (de exemplu, actuala criză economico-financiară mondială, care a debutat sub forma unei crize a creditelor sub-prime în SUA). Totodată, multe din noile provocări au avut drept caracteristică faptul că au apărut în mod surprinzător (de exemplu „criza gazelor”, rezultat al diferendului ruso-ucrainean privind prețul de livrare și tranzitul gazelor prin Ucraina).

Implicit, configurația actuală a mediului de securitate a generat modificări în doctrinele și activitățile instituțiilor de securitate națională, **reziliența** fiind unul dintre conceptele cele mai dezbătute și uzitate. Având în vedere că eliminarea surprizelor este imposibilă, guvernele și alte organizații au nevoie de mecanisme sistematice pentru a-și consolida capacitatea de a răspunde, cu pierderi minime, unor crize majore și de a declanșa o reacție rapidă și eficientă. Reziliența reprezintă răspunsul la dinamismul extrem al lumii.

Originea și evoluția conceptului

Utilizat în mai multe domenii (medical, tehnic, economic, sociologic), termenul reziliență provine din limba latină, din cuvintele „salire” (a sări) și „resilire” (a sări înapoi)² sau „resalire” (a sări din nou)³, putând fi definit drept **capacitatea de refacere după un eveniment disruptiv sau revenirea la o stare inițială**.

În fizică, reziliența este conexată capacității materialelor de a-și reveni la forma și dimensiunile inițiale: „proprietatea materialelor de a-și

¹ Schreier Fred, *Transforming Intelligence Services. Making Them Smarter, More Agile, More Effective and More Efficient*, Study Group Information, National Defence Academy and Austrian Ministry of Defence and Sports in cooperation with Geneva Centre for the Democratic Control and Armed Forces, Viena și Geneva, ianuarie 2010, p.13.

² Friberg, O. et al., *Resilience in relation to personality and intelligence*, International Journal of Methods in Psychiatric Research, 14(1), 2005.

³ Menon, K. U., *National Resilience: From Bouncing Back to Prevention*, Ethos, Jan-Mar 2005.

recăpăta forma și dimensiunile după o deformare mecanică.”⁴ Aplicată sistemelor sociale / comunităților, reziliența se referă la „capacitatea unui sistem de a absorbi perturbațiile și de a se reorganiza pe măsură ce se derulează schimbarea, astfel încât să-și păstreze în mod esențial aceleași funcțiuni, structură, identitate și feedbackuri.”⁵

Conceptul a fost consacrat în psihologie, începând din anii '50 (conceptul de *ego resiliency* al lui Jack și Jeanne Block) și continuând cu studiile privind schizofrenia ale lui Norman Garmezy (anii '70), care au revelat modul în care copii cu părinți schizofrenici au fost capabili să se dezvolte, în ciuda condițiilor potrivnice. Termenul a fost folosit pentru prima dată în anii '70 de psihologul american Emmy Werner pentru a desemna abilitatea pe care au arătat-o indivizii de a se dezvolta cu succes, în medii în care o asemenea evoluție ar fi fost în mod normal puțin probabilă. Conceptul de reziliență a fost popularizat de omul de știință francez Boris Cyrulnik în Franța și larg îmbrățișat de psihiatrii americani, în anii '90.⁶ Cercetătorii au încercat să descopere factorii protectori care explică adaptarea la situații adverse, în psihologie, **reziliența fiind înțeleasă ca abilitatea de a face față și de a se recupera în urma unor evenimente adverse sau abilitatea de a supraviețui și a se dezvolta în fața adversității și a schimbării.**

Reziliența poate acționa pe trei paliere fundamentale⁷:

- la nivel individual (ego-reziliența – capacitatea individului de a se adapta în mod adecvat la factorii de stres interni și externi);
- la nivelul comunității (reziliența comunității, care presupune consolidarea culturii de securitate și a simțului civic, prin programe integrate);
- la nivel național (reziliența națională – necesită dezvoltarea unor strategii cuprinzătoare coerente, promovarea cooperării transsectoriale și dezvoltarea parteneriatelor public-private).

⁴ Webster's New World Dictionary, fourth edition, Wiley Publishing, Inc, 2008, Cleveland, Ohio.

⁵ Walker B. H. et al., Resilience, adaptability, and transformability in social-ecological systems, *Ecology and Society*, 9(2), 2004.

⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Psychological_resilience (22.10.2010).

⁷ Romanoschi C., *Management of Resilience in Terrorism Age*, The 32nd International Scientific Conference „Modern Technologies in the 21st Century”, Military Technical Academy, Bucharest, 1-2 November, 2007.

Este important de subliniat că reziliența este diferită de rezistență – încercarea de a preveni și a opri derularea unor evenimente disruptive. Strategiile de rezistență includ în general măsuri fizice, ca de exemplu împiedicarea teroriștilor de a urca la bordul unei aeronave. Reziliența este un concept mai larg și presupune inclusiv posibilitatea ca rezistența să nu fie întotdeauna eficientă, asigurând, însă, accesul la resurse alternative.⁸

Conceptul de reziliență a fost preluat relativ recent în studiile de securitate. La începutul anilor '90 termenul era aproape necunoscut, dar evoluția amenințărilor de securitate, în special a celor asimetrice, a condus la conștientizarea necesității pregătirii instituțiilor naționale și a societății pentru gestionarea situațiilor de criză majore.

Conceptul presupune o abordare comprehensivă, atât din punct de vedere al resurselor, cât și din punct de vedere strategic. Guvernul nu mai este principalul garant al rezilienței, devine doar un facilitator al acesteia, un rol important revenind comunității. Planificarea urgențelor civile nu se mai bazează exclusiv pe o politică *top-down*, ci îmbină și dimensiunea *bottom-up*, cu un punct de convergență la mijloc. Societatea, comunitatea sunt principalul referent al securității și principalul actor. Abordarea locală predomină, în sensul dezvoltării inițiale a unor capacități la acest nivel prin programe cuprinzătoare și apoi suplimentarea prin capacități la nivel guvernamental. Se face trecerea de la guvernarea oamenilor la guvernarea cu oamenii, către așa numitul „stat relațional”, definit drept un sistem de guvernare care întreprinde lucruri cu oameni, în opoziție cu a face lucruri pentru oameni.⁹

Mai multe studii au încercat să dezvolte modele conceptuale ale rezilienței, pornind de la o serie de caracteristici care fundamentează un sistem rezilient eficient. Astfel, pentru a reduce la minim vulnerabilitățile comunității în caz de criză majoră, este sugerată (Godschalk) îndeplinirea următoarelor condiții:

- redundanța: sisteme proiectate cu multiple noduri, pentru a se asigura că, afectarea unei componente a acestuia nu conduce la căderea întregului sistem;

⁸ Longstaff P. H. et al, *Building Resilient Communities: A Preliminary Framework for Assessment*, Homeland Security Affairs, Volume VI, no 3, September 2010.

⁹ Mulgan Geoff, *The Birth of the Relational State*, February 2010, Young Foundation, UK, <http://www.youngfoundation.org/policy/tips/the-birth-relational-state> (22.10.2010).

- diversitatea: componente ori noduri multiple versus un nod central, pentru a asigura protecția împotriva unei amenințări specifice unui anume amplasament;
- autonomia: capabilitatea de a opera independent, în afara unui control extern;
- forța: puterea de a rezista unei forțe neprevăzute sau unui atac neprevăzut;
- interdependența: sistem integrat de componente, pentru a se susține reciproc;
- adaptabilitatea: capacitatea de a învăța din experiență și flexibilitatea de face schimbarea necesară;
- colaborarea: oportunități multiple și avantaje pentru o participare largă a celor interesați.¹⁰

Longstaff *et al* propune un model de reziliență a comunității bazat pe analiza resurselor disponibile și a rezistenței, capacității de adaptare în utilizarea acestora. Elementele cheie ale funcționării eficiente a unui sistem de reziliență colectivă includ: eficiența, redundanța (asigurarea unor sisteme paralele) și diversitatea, alături de memoria instituțională, învățarea inovativă și interconectare.

Inexistența unui model agreat privind implementarea conceptului de reziliență a permis fiecărui stat dezvoltarea propriului mecanism pentru gestionarea situațiilor de criză, pe baza unor priorități particularizate la specificul amenințărilor securitare și în funcție de resursele disponibile.

Abordări naționale privind conceptul de reziliență

Terorismul a constituit principalul factor declanșator al implementării conceptului de reziliență în cadrul eforturilor mai largi de prevenire și contracarare a amenințărilor asimetrice. După atacurile teroriste din SUA (2001) și Anglia (2005), conceptul a devenit o componentă esențială a strategiilor de securitate națională ale acestor state. De asemenea, Israelul, prin natura amenințărilor la adresa securității sale, Canada și, recent, statele din Asia de Sud-Est (Singapore) promovează conceptul la nivel național și în cadrul cooperării internaționale.

¹⁰ <http://www.adpc.net/v2007/Programs/EWS/CCR/downloads/CCRConceptsandPracticesofResilience.pdf> (23.10.2010).

Atenția va fi concentrată în special asupra SUA și Marii Britanii, care au dezvoltat sisteme instituționale complexe pentru implementarea conceptului de reziliență, dar care au avut abordări diferite din punct de vedere strategic. În ambele cazuri, reziliența este abordată holistic, având ca scop asigurarea securității naționale cu toate mijloacele disponibile și prin implicarea întregii societăți, inclusiv a mediului academic și a sectorului privat.

SUA, în urma evenimentelor din 11 septembrie 2001, au promovat o politică concentrată pe securitatea internă/securitatea cetățenilor, urmând o abordare bazată pe modificări strategic conceptuale, dar și pe schimbări instituționale. Astfel, pe 1 martie 2003, a fost înființat *Department of Homeland Security*, reunind 22 de agenții guvernamentale și aproximativ 180.000 de angajați. De asemenea, au fost create structuri cu misiuni relevante pentru reziliență, precum: *Homeland Security Advisory System* – pentru a disemina informația privind riscul de atac terorist; *Citizen Corps* – pentru a consolida capacitatea de răspuns a comunității prin educație, pregătire și voluntariat.

Schimbările structurale au fost dublate de consolidarea cadrului strategic. *The National Strategy for Homeland Security*, actualizată ulterior, promova ideea că protejarea națiunii nu se poate baza exclusiv pe resursele publice, ci pe eforturile tuturor americanilor. Strategia includea considerații strategice privind cooperarea între guverul federal, state, sectorul privat și cetățeni în anticiparea atacurilor teroriste sau a dezastrelor naturale cu impact major. Pe baza strategiei, a fost dezvoltat un sistem complex (*the National Response Framework*) de pregătire și răspuns la crize, cu planuri și măsuri detaliate până la cel mai jos nivel local.¹¹ Participarea și responsabilizarea reprezintă cele două direcții de acțiune principale urmărite pentru îmbunătățirea rezilienței.

Semnificația conceptului de reziliență națională este evidențiată și de noua strategie de securitate a SUA (mai 2010), în care aceasta reprezintă o componentă fundamentală. Este considerată prima strategie de securitate a SUA care integrează conceptul de securitate internă¹². Reziliența este definită ca „abilitatea de a se adapta la condiții în schimbare, de a se pregăti

¹¹ <http://www.dhs.gov/index.shtm> (23.10.2010).

¹² Brennan John, *Securing the Homeland by Renewing American Strength, Resilience and Values*, Remarks by Assistant to the President for Homeland Security and Counterterrorism at CSIS, May 26, 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-assistant-president-homeland-security-and-counterterrorism-john-brennan-csi> (23.10.2010).

pentru, a rezista și a se replea rapid în situații de criză” și este plasată în cadrul primului obiectiv de securitate – „strengthen security and resilience at home”. Implementarea acestui obiectiv de securitate presupune planificarea și construirea unor capacități cheie pentru situații de urgență, la nivel guvernamental și regional, dezvoltarea unor programe de pregătire integrate, parteneriate public-private pentru asigurarea unor capacități critice de rezervă (*redundant systems*), informarea publică asupra riscurilor și situațiilor de urgență.¹³

În viziunea *Department of Homeland Security*, conform documentului strategic *Quadrennial Homeland Security Review 2010*, reziliența reprezintă un concept cuprinzător care integrează managementul riscului și include serviciile de informații, guvernul, ONG, zona privată, academică și cetățenii. Reziliența este înțeleasă ca abilitatea de a rezista, a se replea sau de a se adapta cu succes la amenințări ori la schimbări.¹⁴

În opinia unui reprezentant al departamentului american de securitate internă¹⁵ prezent la o conferință internațională, în SUA, *homeland security* începe cu *hometown security*. O societate activă în prevenirea riscurilor și gestionarea crizelor este o societate „rezilientă”. În SUA, cetățenii conștientizează mai mult riscurile care-i vizează personal, ca indivizi, nu ca societate (spre exemplu, problematica utilizării armelor de foc sau cea a accidentelor auto). Trebuie investit mult în pregătirea populației, similar perioadei din cel de-al Doilea Război Mondial, când au fost derulate multiple campanii publicitare sau de informare, cu diferența că oamenii trebuie învățați nu ce să facă în anumite situații, ci de ce să se ferească.

Reziliența reprezintă, de asemenea, capacitatea de coordonare a răspunsurilor, capacitatea de interconectare (pentru a oferi un răspuns adecvat), respectiv capacitatea de a înțelege un risc și de a răspunde. Există și reziliență activă – care ar însemna nu doar să înțelegi, să te adaptezi, ci să te opui în mod activ răului.

Marea Britanie promovează, de asemenea, o abordare cuprinzătoare a conceptului de reziliență. Spre deosebire de SUA, care a creat o nouă structură pentru gestionarea situațiilor de urgență pe teritoriul

¹³ http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (23.10.2010).

¹⁴ *Quadrennial Homeland Security Review*, US Department of Homeland Security, February 2010, www.dhs.gov/xabout/gc_1208534155450.shtm (24.10.2010).

¹⁵ Conform regulii Chatham House, identitatea acestuia nu poate fi dezvăluită.

național, Marea Britanie a preferat consolidarea conceptuală în cadrul instituțional deja existent (UK Cabinet Office, Home Office). După 11 septembrie, guvernul a promovat o strategie de combatere a terorismului – CONTEST, construită pe două cuvinte cheie „protect” și „prepare”. În zona de acțiune al celui de al doilea termen: „prepare” se dezvoltă două concepte importante: „civil contingency” și „resilience”. În această țară, „reziliența” a fost instituționalizată, devenind o adevărată componentă a sistemului de protecție antiterorism: „termenul *reziliență* a fost ales pentru a indica necesitatea unei capacități extinse de infrastructură, flexibilă și diseminată, pentru a absorbi perturbațiile într-o manieră reglementată, distinctă și complementară *managementului situațiilor de urgență*, reactiv, ocazional și sub control centralizat, ca și activităților tradiționale ale structurilor de informații și securitate”.¹⁶

Conceptul de reziliență a fost preluat în ultima strategie de securitate națională (octombrie 2010), care extinde paleta riscurilor de securitate națională de la cele teroriste la atacuri cibernetice, agresiuni militare, dezastre naturale sau provocate. Vechiul concept al managementului de risc este de asemenea consolidat, prin adăugarea unei componente esențiale: implicarea cetățenilor. Este clar evidențiată ideea că asigurarea securității nu este doar obligația administrației centrale, ci a societății ca întreg. Primul obiectiv major al strategiei de securitate britanică este asigurarea securității și rezilienței UK („ensuring a secure and resilient UK”), iar pe parcursul documentului este accentuată importanța rezilienței naționale („place greater emphasis on domestic resilience”) în contextul unui climat global de securitate dinamic.¹⁷ Este subliniat faptul că nu toate riscurile pot fi prevenite, dar pentru a răspunde acestora este necesară consolidarea rezilienței la nivel național și local.

„To ensure that we are able to recover quickly when risks turn into actual damage to our interests, we have to promote resilience, both locally and nationally. Ensuring that the public is fully informed of the risks we face is a critical part of this approach. To support national and local

¹⁶ Cornish, Paul, *Domestic Security, Civil Contingencies and Resilience in the United Kingdom*, Chatham House, June 2007, http://www.chathamhouse.org.uk/files/9380_0607ukresilience.pdf (24.10.2010).

¹⁷ *A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy*, October 2010, http://www.cabinetoffice.gov.uk/newsroom/news_releases/2010/101018-national-security-strategy.aspx (24.10.2010).

resilience, we will continue to publish a National Risk Register which sets out the more immediate risks of civil emergencies occurring in the UK.” (*A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy*, p. 25)

O atenție deosebită este acordată cooperării intersectoriale și rezilienței la nivelul comunității. În scopul îmbunătățirii capacității locale de a răspunde la situații de urgență, la nivel guvernamental a fost elaborat *National Risk Register of Civil Emergencies*, care include un capitol dedicat riscurilor (cu puncte de contact ale instituțiilor responsabile de gestionarea acestora) și o secțiune cu direcții de acțiune pentru familii, comunitate, organizații (cu accent pe *business continuity management*).¹⁸ De asemenea, sunt dezvoltate planuri locale (există un *Community Risk Register*), forumuri de reziliență pentru cooperarea inter-agenții și schimbul de informații la nivel local.

Astfel, viziunea Marii Britanii asupra rezilienței pornește de la o strategie de management al riscului care să furnizeze cea mai bună abordare în vederea luării deciziilor referitoare la investițiile necesare privind capacitatea de rezistență în condițiile unor resurse limitate și este bazată pe prioritizarea riscurilor conform probabilității materializării lor și a impactului la nivel național. Sunt vizate investiții prioritare în capacități pentru prevenire, pregătire, răspuns și refacere, care sunt cele mai eficiente în reducerea riscurilor. Este adoptată o abordare cuprinzătoare privind „toate riscurile” evitând duplicarea și separarea, prin realizarea unor diferențe artificiale între capacitățile privind dezastrele provocate intenționat (fie urmare a terorismului, fie a altor infracțiuni grave) și capacitățile în caz de dezastre provocate de fenomene naturale. Dimensiunea ascendentă în sensul dezvoltării inițiale a unor capacități locale și apoi suplimentarea, prin capacități la nivel guvernamental este încurajată, în același timp cu promovarea cooperării în echipe de lucru, în măsura posibilului, în toate sectoarele – public, privat, voluntar și comunitar, și la toate nivelurile – local, sub-național, național și internațional, precum și intensificarea împărtășirii informației, inclusiv o creștere a numărului informațiilor disponibile public privind riscurile. Alături de accentul pus pe reziliența comunității, mediul de afaceri este susținut. O atenție sporită este acordată capacității de rezistență a infrastructurii critice naționale, îmbunătățirii

¹⁸ *National Risk Register of Civil Emergencies*, 2010 edition, UK Cabinet Office, <http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/348986/nationalriskregister-2010.pdf> (24.10.2010).

capacității autorităților locale de răspuns, dezvoltării și menținerii capacității generice de a soluționa o diversitate de evenimente, consolidării programelor de activitate privind riscurile interne cele mai importante.

Sintetizând, modelul complex dezvoltat de Marea Britanie este fundamentat pe îmbinarea a trei planuri:

- îmbunătățirea managementului crizei și a structurilor de planificare la nivel local, regional și național, incluzând avertizări pe termen scurt, evaluări pe termen mediu-lung asupra riscurilor și a comunicării riscurilor;
- relații de cooperare transsectorială și acorduri cu partenerii externi și agențiile internaționale interguvernamentale;
- mecanisme de evaluare a progreselor și reacției.

Rolul intelligence – prognoza și avertizarea strategică

Reziliența reprezintă un concept cuprinzător, care nu trebuie să excludă rolul serviciilor informații, în special modul în care analiza strategică poate contribui la consolidarea capacității unui stat de a răspunde provocărilor de securitate și de a asigura o reacție rapidă și eficientă la nivelul instituțiilor de stat și al cetățenilor.

O funcție importantă a activității de intelligence este aceea de a avertiza din timp cu privire la tendințele de manifestare ale unor amenințări și factori de risc la adresa securității naționale, în scopul de a reduce efectul de surpriză (de a elimina starea de incertitudine), respectiv de a sprijini fundamentarea unor decizii, politici și strategii preventive sau de acțiune postfactum¹⁹. Modul în care este îndeplinită această funcție reprezintă un indicator relevant de evaluare a performanței serviciilor de informații.

Analiza de intelligence nu poate previziona, însă, cu exactitate toate scenariile viitorului. Sursele incertitudinii sunt variate, acestea derivând din nesiguranța „naturală” (incertitudinea inerentă), determinată de posibilitatea apariției unor fenomene nondeterminate (aleatorii); existența unor „goluri de cunoaștere” asupra țintei vizate (incertitudinea epistemică); operațiuni de manipulare și dezinformare inițiate de alte state ori servicii de informații străine (incertitudinea indusă).

Dacă acestea sunt câteva din sursele incertitudinii, demersul de a realiza avertizări și analize predictive este cu atât mai dificil, pentru

¹⁹ Lowenthal, Mark, *Intelligence. From Secrets to Policy*, Second edition, A division of Congressional Quarterly Inc. Washington, D.C.

că majoritatea sistemelor dinamice din mediul de securitate (intern și extern) se caracterizează prin nonlinearitate (relațiile cauză-efect nefiind proporționale).

La toate acestea se adaugă limitele și constrângerile inerente oricărui proces de analiză / prognoză, care sunt de multe tipuri, de la cele de ordin psihologic, cultural ori lingvistic, la cele date de integrarea dificilă a fluxurilor mari de date.

Dificultatea de a prevedea schimbările nonlineare (*black swan*²⁰) este dublată de faptul că procesarea și interpretarea informațiilor este inevitabil afectată de limitele cognitive și mentale ale furnizorilor produselor informaționale. Astfel, utilizarea de tipare mentale²¹ pentru a „transporta” elementele de noutate în zona familiarului / inteligibilului poate să contribuie substanțial la alcătuirea unei reprezentări distorsionate asupra lumii exterioare, în timp ce natura imperfectă a memoriei și capacității cognitive umane ar putea determina întârzieri de acțiune și, implicit, pierderea unei oportunități în context strategic²².

Pe de altă parte, limitele cognitive individuale sunt replicate și întărite în contextul instituțional specific domeniului *intelligence*. Astfel, trasarea unor direcții (priorități informative) de colectare a informațiilor necesită o anumită „viziune” asupra a ceea ce trebuie căutat, iar principiul compartimentării forțează analiștii să formuleze predicții pe baza unor informații reduse, în comparație cu cele existente la nivelul întregii organizații²³.

După cum observă Heuer, analiștii – după cum fac și politicienii – percep lumea printr-o „lentilă” sau un „ecran” care canalizează și

²⁰ Conceptul, avansat în literatura de specialitate de Nassim Taleb, desemnează acele evenimente care apar în mod neașteptat, care au un impact foarte mare și care depășesc așteptările normale. Pentru Taleb, evenimentele din 9/11 sunt un exemplu elocvent de *black swan* („lebedă neagră”).

²¹ Herbert Simon a introdus în literatura de specialitate conceptul de „raționare limitată” (*bounded rationality*), ca expresie a capacității reduse a minții umane de a asimila complexitatea realității, respectiv a tendinței oamenilor de a-și construi modele mentale simplificate ale realității, cărora le suprapun informațiile primite ulterior, fără să le verifice întotdeauna compatibilitatea cu propriul sistem de gândire.

²² Freedman, Lawrence, *The Revolution in Strategic Affairs*, Adelphi Paper, nr. 318/1998, International Institute for Strategic Studies, London.

²³ Fruhling, Stephan, *Uncertainty, Forecasting and the Difficulty of Strategy*, Taylor & Francis Group, 2006.

focalizează și, prin urmare, poate distorsiona imaginile văzute²⁴. Alții autori (precum Roger George) avertizează că „în timp ce concepțiile pot fi de ajutor în selectarea datelor obținute, ele devin călcâiul lui Ahile pentru strategii profesioniști sau analiștii serviciilor de informații, atunci când nu mai corespund cu noile dinamici internaționale. Capacitatea de a realiza când o concepție devine învechită și are nevoie de revizuire poate reprezenta un test pentru orgoliul celui mai bun expert.”²⁵

Multe dintre convingerile analiștilor și ale beneficiarilor sunt influențate de stereotipuri și prejudecăți. Nu de puține ori, percepțiile acestora sunt alimentate de discuțiile de grup și influențele sociale, ajungând să se conformeze gândirii generale sau „gândirii de grup” (așa cum a fost definită de Janis).²⁶

Cu toate acestea, instituțiile componente ale sistemului de securitate trebuie să fie capabile să evalueze corect probabilitatea și impactul diferitelor evenimente sau fenomene și să aprecieze în mod adecvat modalitățile de răspuns.

Din această perspectivă, componenta analitică a procesului de intelligence (incluzând în acest concept și funcția de avertizare și prognoză) a traversat o perioadă de continuă transformare și adaptare de paradigmă. Multiplicarea în progresie geometrică a datelor și accesul tot mai mare și în timp real la informații au contribuit la consolidarea importanței analizei de intelligence în procesul de fundamentare a politicilor unui stat, respectiv de valorificare a oportunităților de realizare a unor interese de securitate națională.

Analiza de intelligence a devenit un factor determinant în obținerea de avantaje în domeniul securității naționale, în raport cu alți competitori. În acest sens, esențiale au devenit comprimarea timpului de reacție, respectiv de prelucrare a datelor, astfel încât produsul de intelligence să fie disponibil la timp pentru a fi util în fundamentarea unor politici ori strategii naționale pe termen mediu și lung. Alte variabile sunt: capacitatea de interpretare /

²⁴Heuer, Richards Jr., *Psychology of Intelligence Analysis*, Washington D.C., Central Intelligence Agency for the Study of Intelligence, 1999, <http://www.cia.gov/csi/books/19104>.

²⁵ Apud Russell, L. Richard, *Competitive Analysis: Techniques for Better Gauging Enemy Political Intentions and Military Capabilities*, în Jonson K. Loch (ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford, University Press, 2010, pp. 375 – 388.

²⁶ Janis, Irving, *Victims of groupthink; a psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes*, Boston, Houghton, Mifflin, 1972.

integrare a datelor cu accent pe analiza multisursă și abordarea multidisciplinară a problemelor de interes strategic, precum și forma corespunzătoare a produselor informative prin utilizarea oportună a unor metode și tehnici analitice în varii situații, astfel încât să fie eliminate situațiile în care analiza eșuează din cauza limitelor inerente subiectivității factorului uman implicat în procesul analitic.

Clark susține că manifestările oricărui sistem pot fi anticipate prin analiza fenomenelor sale convergente (care determină existența unei predicții) și care sunt guvernate de legea cauză-efect, dar și a fenomenelor divergente (care inhibă predicția). Potrivit acestuia, formularea corectă a predicției este condiționată de identificarea forțelor care acționează asupra unei entități, atât în prezent cât și estimativ, de previzionarea schimbărilor survenite în acestea de-a lungul timpului, respectiv de suficiența argumentării în formularea opiniei.²⁷

Necesitatea de a elimina incertitudinea caracteristică domeniului *intelligence* a impus (la nivel teoretic și în plan acțional) dezvoltarea unor modele capabile să avertizeze cu privire la posibilitatea producerii unor evenimente cu impact major asupra stării de securitate în plan intern sau internațional.

Reducerea stării de incertitudine (inerentă sau epistemică) prin intermediul prognozei este condiționată de identificarea factorilor cheie²⁸ care acționează asupra problemei vizate (componentele spațială și temporală; mecanisme declanșatoare; modalitățile și formele de manifestare; factori favorizanți ori inhibitori; probabilitatea de apariție / manifestare; potențialul impact asupra securității naționale etc.), cu ajutorul cărora sunt formulate proiecții / scenarii de evoluție și sunt trasate modalități de contracarare a posibilelor efecte²⁹. În esență, obiectivul prognozei este acela de a fundamenta adoptarea, în prezent, a acelor decizii capabile să prevină materializarea evoluției indezirabile a unor factori de risc, în viitor.

²⁷ Clark, M. Robert, *Intelligence Analysis: A Target – Centric Approach*, CQ Press, Washington D.C., 2007, p.184.

²⁸ Analistul american Jack Davis denumește factorii identificați ca fiind „*premise de influență în activitatea de informații*”, având un rol important în structurarea unor relații de tipul cauză-efect care să determine probabilitatea de manifestare a unui scenariu previzionat (Davis, Jack, *Strategic Warning: If Surprise is inevitable, What Role for Analysis*, Sherman Kent Center for Intelligence Analysis, Occasional, Papers, Vol. 2, No. 1/2003).

²⁹ Davis, Jack, *Strategic Warning: If Surprise is inevitable, What Role for Analysis*, Sherman Kent Center for Intelligence Analysis, Occasional, Papers, Vol. 2, No. 1/2003.

În pofida limitelor și constrângerilor analitice, având în vedere că eliminarea surprizei este imposibilă, guvernele și alte organizații au nevoie de mecanisme sistematice și de încredere în vederea identificării oportunităților și provocărilor existente, anticipării apariției lor, evaluării obiective și prioritizării acestora, comunicării efective cu liderii și alți factori de decizie, monitorizării atente a problemelor critice persistente. Prin abordarea cuprinzătoare a fiecăruia dintre aceste domenii, este posibilă dezvoltarea evaluării de risc și a capacităților de avertizare care vor limita incertitudinea, creșterea rezilienței și a flexibilității, ceea ce va ajuta liderii și organizațiile să gestioneze schimbările strategice. Rolul intelligence-ului este evident în acest sens, activitatea serviciilor constituind o capacitate complementară în capacitatea națională de consolidare a rezilienței în fața șocurilor viitorului. Intelligence-ul devine o componentă esențială a parteneriatului cu societatea în asigurarea securității naționale.

Concluzii

Reziliența prezintă relevanță în domeniul securității naționale, în special din perspectiva asigurării capacității de a trăi cât mai normal sub amenințare, gândind în avans soluții de repliere și construind sisteme care pot să-și păstreze funcționalitatea în condiții adverse.

În pofida progresului semnificativ, cercetările care au ca obiect „reziliența” sunt, totuși, doar la început. Pe măsură ce apar noi inițiative și se finalizează noi proiecte, se detașează cu pregnanță și unele limite ale acestora: ambiguitate în definiții și în terminologia folosită, ceea ce îngreunează înțelegerea și operaționalizarea acestora, precum și în evaluarea și valorificarea rezultatelor, eterogenitate în ceea ce privește experiența riscului și competențele indivizilor considerați rezilienți, utilitatea conceptului teoretic, lipsa unui model de aplicare la diferite niveluri etc.

Cu toate acestea, reziliența rămâne un concept esențial în asigurarea securității naționale, în special pe componenta combaterii riscurilor asimetrice imprevizibile transnaționale, precum terorismul, proliferarea armelor de distrugere în masă etc., a riscurilor provocate sau non-artificiale (dezastre naturale, pandemii etc.).

Preocupările de conceptualizare și operaționalizare a rezilienței lipsesc, din păcate, în România, atât la nivel guvernamental (central și local), cât și în mediul academic sau în cadrul comunității. Abordările statelor cu democrație consolidată, precum SUA și Marea Britanie, pot

reprezenta modelele de urmat, particularizând implementarea conceptului de reziliență la specificul național. O condiție esențială pentru acest demers o va reprezenta, însă, consolidarea culturii de securitate și a simțului civic, iar dezvoltarea unor programe coerente în acest sens va contribui fundamental la avansarea unui concept de reziliență cuprinzător, care să se bazeze pe un parteneriat solid, de încredere, între guvern, servicii de informații, mediul academic, sectorul privat, comunitățile locale.

Bibliografie

1. Brennan John, *Securing the Homeland by Renewing American Strength, Resilience and Values*, Remarks by Assistant to the President for Homeland Security and Counterterrorism at CSIS, May 26, 2010, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/remarks-assistant-president-homeland-security-and-counterterrorism-john-brennan-csi> (23.10.2010).
2. Clark M. Robert, *Intelligence Analysis: A Target- Centric Approach*, CQ Press, Washington D.C., 2007.
3. Cornish Paul, *Domestic Security, Civil Contingencies and Resilience in the United Kingdom*, Chatham House, June 2007, http://www.chathamhouse.org.uk/files/9380_0607ukresilience.pdf (24.10.2010).
4. Davis Jack, *Strategic Warning: If Surprise is inevitable, What Role for Analysis*, Sherman Kent Center for Intelligence Analysis, Occasional, Papers, Vol. 2, No. 1/2003.
5. Freedman Lawrence, *The Revolution in Strategic Affairs*, Adelphi Paper, nr.318/1998, International Institute for Strategic Studies, London.
6. Friborg O. et al., *Resilience in relation to personality and intelligence*, International Journal of Methods in Psychiatric Research, 14(1), 2005.
7. Fruhling Stephan, *Uncertainty, Forecasting and the Difficulty of Strategy*, Taylor & Francis Group, 2006.
8. Heuer Richards Jr., *Psychology of Intelligence Analysis*, Washington D.C., Central Intelligence Agency for the Study of Intelligence, 1999, <http://www.cia.gov/csi/books/19104>.
9. Janis Irving, *Victims of groupthink; a psychological study of foreign-policy decisions and fiascoes*, Boston, Houghton, Mifflin, 1972.
10. Longstaff P. H. et al, *Building Resilient Communities: A Preliminary Framework for Assessment*, Homeland Security Affairs, Volume VI, no 3, September 2010.
11. Lowenthal Mark, *Intelligence. From Secrets to Policy*, Second edition, A division of Congressional Quarterly Inc. Washington, D.C.

12. Menon K. U., *National Resilience: From Bouncing Back to Prevention*, Ethos, Jan-Mar 2005.
13. Mulgan Geoff, *The Birth of the Relational State*, February 2010, Young Foundation, UK, <http://www.youngfoundation.org/policy/tips/the-birth-relational-state> (22.10.2010).
14. Romanoschi C., *Management of Resilience in Terrorism Age*, The 32nd International Scientific Conference „Modern Technologies in the 21st Century”, Military Technical Academy, Bucharest, 1-2 November, 2007.
15. Russell, L. Richard, *Competitive Analysis: Techniques for Better Gauging Enemy Political Intentions and Military Capabilities*, în Jonson K. Loch (ed.), *The Oxford Handbook of National Security Intelligence*, Oxford, University Press, 2010.
16. Schreier Fred, *Transforming Intelligence Services. Making Them Smarter, More Agile, More Effective and More Efficient*, Study Group Information, National Defence Academy and Austrian Ministry of Defence and Sports in cooperation with Geneva Centre for the Democratic Control and Armed Forces, Viena și Geneva, ianuarie 2010, p. 13.
17. Walker B. H. et al., *Resilience, adaptability, and transformability in social-ecological systems*, Ecology and Society, 9(2), 2004.
18. *A Strong Britain in an Age of Uncertainty: The National Security Strategy*, October 2010, http://www.cabinetoffice.gov.uk/newsroom/news_releases/2010/101018-national-security-strategy.aspx (24.10.2010).
19. *National Risk Register of Civil Emergencies*, 2010 edition, UK Cabinet Office, <http://www.cabinetoffice.gov.uk/media/348986/nationalriskregister-2010.pdf> (24.10.2010).
20. *Quadrennial Homeland Security Review*, US Department of Homeland Security, February 2010, www.dhs.gov/xabout/gc_1208534155450.shtm (24.10.2010).
21. *Webster's New World Dictionary*, fourth edition, Wiley Publishing, Inc, 2008, Cleveland, Ohio.
22. http://en.wikipedia.org/wiki/Psychological_resilience (22.10.2010).
23. [http://www.adpc.net/v2007/Programs/EWS/CCR/downloads/ CCR ConceptsandPracticesofResilience.pdf](http://www.adpc.net/v2007/Programs/EWS/CCR/downloads/CCRConceptsandPracticesofResilience.pdf) (23.10.2010).
24. <http://www.dhs.gov/index.shtm> (23.10.2010).
http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf (23.10.2010).